

Palló a tudatlanság felett

Ha olyan intézmény vagy személy lennék, aki a kultúrában tevékenykedik, kulturális cserét kezdeményeznék a románok és a magyarok között, különösen azokon a vidékeken, ahol a „magyarok” kifejezés csupán üres fogalom, „valakik, akik a hunoktól származnak, és valahol Erdélyben élnek”. Az ismeretlen felgyújtja a képzeletet, és gyakran eltévelyedésekhez vezet.

Én is hasonló helyen nőtem fel, egy darabka földön, valahol Teleorman határában, ahol azzal a kifejezéssel, hogy „magyar”, csak a történelemkönyvekben találkoztam, valami Erdéllyel kapcsolatos közép-kori esemény kapcsán. De mert engem vonz az ismeretlen, úgy döntöttem, nem elégszem meg elméleti és hozzávetőleges ítéletekkel, hanem elszántan közelíték feléje, és megpróbálok belülről kialakítani egy véleményt: elhatároztam, hogy megtanulok magyarul. Elég fejtellenül kezdtem keresgélni vágyam teljesítésének lehetőségét, azt sem tudva, merre induljak. Először a Bukaresti Egyetemen érdeklődtem, aztán a Cismigiu melletti Petőfi Sándor Művelődési Házban, végül elirányítottak a Batistei utcai Magyar Kulturális Központba. Meglepődve tudtam meg, hogy itt több éve szerveznek magyar nyelvtanfolyamokat, és hogy – ami szintén meglepetést okozott – különböző okokból sok románnak érdekében áll, hogy megtanuljon magyarul: lehet, hogy az egyik házastárs magyar nemzetiségű, vagy valamelyik nagyszülő volt magyar származású, és rájöttek, hogy gyökereik felét egyáltalán nem ismerik, vagy magyar cégekkel vannak kapcsolataik, és szükségét érezték, hogy ismerjék üzletársuk nyelvét, de további, hasonló helyzetek is vannak. Nos, én azért akarom megtanulni a magyar nyelvet, mert... így akarom! Miért ne lenne ez is elégséges érv? És lám, két és fél éve próbálok behatolni ennek a miénktől olyannyira különböző nyelvnek a rejtelmeibe.

Egy új nyelvet tanulmányozni annyi, mint egy új világegyetemet fedezni fel. Az izgalmas ismeretek sokasága mellett még találtam valamit, ami a lelkemnek a legkedvesebb: egy csomó barátot, akiknek az életéről és kultúrájáról azelőtt nem sokat tudtam. Bűnösnek éreztem magam, amiért olyan sokáig mellőztem egy hozzám oly közeli világot. A hétfő esték, amikor szorgalmas tanulóként, füzetemel a táskámban, izgatottan megyek – a következő leckére készülődve – az iskolába, olyanok, mintha egy másik tájjal ismerkednék. A Magyar Kulturális Központ fehér boltíves, lakkozott bútorokkal berendezett alagsorában románok küszködnek az ördögös magánhangzókkal, és felfedezik a Bărăgan szeléhez, ahol felnőttem, hasonló puszták végeljenjéről szóló meséket. Fiatalok és felnőttek, néhányan éppen fehérhajúak, ülnek békésen, figyelő arccal a fapadokban, silabizálva anehéz betűket, és zajosan örvendezve egy-egy nyelvtani sikernek. A tanárnő tízszer is visszatér egy-egy kiejtésre, amely nem akar úgy sikerülni, ahogy kellene, a diákok pedig makacsul összeráncolt szemöldökkel küzdenek ennek a csökönyös nyelvnek az uralásáért. És ott vannak a Táncház-esték, a könyvtár, ahol órákon keresztül beszélgetek anélkül, hogy elunnam magam; a hangulat nyitott, és ott vannak a minden korosztályba tartozó barátok, akik ugranak, hogy segítsenek a lecke elkészítésében, hogy megmagyarázzák, hogy megmutassák, hogy útba igazítsanak... Mindez segített abban, hogy rányíljon a szemem arra a világra, amely tegnapig tőlem távol, ködbe rejtőzve létezett, olyan párában, amelyről nem hittem volna, hogy ilyen könnyen el tudom úzni.

Lehet, hogy egy erdélyi számára ennek a történetnek nincs semmi jelentősége. Az erdélyiek, az ottani románok és magyarok között *legalább* a kölcsönös érdeklődés megvan, és ez nagyon sokat számít.

Adott pillanatban arra gondoltam, hogy én magam valósítom meg azt a kulturális csereprogramot, amiről a cikk elején írtam: veszem a háztáskát, és két-három hétre megletelem egy magyar faluban. Még nem sikerült időt szakítanom rá, de nem mondtam le róla. Azt hiszem, hogy csak közvetlen, emberek közötti kapcsolat adhatja meg azoknak az értékeknek a dimenzióját, amelyekkel mindenki rendelkezik közülünk. Talán ez a leghatékonyabb módszer annak a gazdagságnak a megértésére, amit két ennyire különböző kultúra egymás mellé kerülése nyújthat. Maga a sokféleség is gazdagság, amit tudnunk kellene értékelni és kihasználni.

És azt is hiszem, hogy hibás a románok és a magyarok közti kapcsolatot csak az erdélyi térségben vizsgálni. Ha majd az ottani lakosság helyzetét meg akarják vitatni, nem csak Erdély lakói fejtik majd ki véleményüket.

A Dél számára Erdély gondjai nagyon távoliak... Mintha különállóak lennének, sőt mintha el lennének szakítva Románia valóságától. A *Memorandum* kiváltotta egyik reakció ilyesmi volt: „Mi van, uraim, ez a legfontosabb dolgunk?!” Azt hiszem, csökkentenünk kellene a földrajzi távolságot, hagyva, hogy több olyan információ szivárognon be a médiába, amelynek első látásra, úgy tűnik, nem sok szerepe van a döntéshozatalban. Tanakodom, mi lett volna, ha a hatalom, sőt néhány, általam nyitottnak és jövőbelátónak hitt személy heves, a *Memorandum*ot elutasító reakciójára a Regát közvéleménye kellően tájékozott és – a szóban forgó kérdésben – kellően művelt lett volna ahhoz, hogy ugyanolyan hevesen fejtse ki – ellenkező irányú véleményét. Félek, hogy ez csak a következő generáció életében lesz lehetséges, de nem tartom időszerűtlennek, hogy ilyen forgatókönyvre gondoljunk.

Addig is, én veszem háttáskámat a magyar tankönyvekkel, és megyek kislabilázni a furcsa hangzású betűket. Válaszom a kérdésre, amit olyan gyakran feltesznek nekem, hogy „miért?”, viccesnek tűnhet, pedig logikus, és a jóérzés diktálja: „miért is ne?”

Gisliana Teohari (Ford.: H. Zs.)

Memento mori

Minden európai szintű polgáriassággal rendelkező közösségben vannak olyan családok, olyan személyiségek, akik a közösségi szellem irányítójaként, modellezőiként vonják magukra a figyelmet. Minél kisebb a közösség, és minél jobban el van kötelezve a hagyományos értékeknek, annál erősebb ezeknek a személyiségeknek a hatása, és annál kontúrosabb a róluk kialakult kép (mely az idők során mitikussá is válhat). Lugos, és kis bánáti város az utolsó három évszázadban érdekes többnemzetiségű, vallásilag is sokszínű és – ennek megfelelően – multikulturális fejlődésen ment át. Nem szükséges idealizálni a várost, amely most is a Temes folyását keresztező fekvésével tűnik ki; e folyó választja el a román Lugost a némettől (ma ezek a kifejezések már történelmi név számítások, jóllehet, a város felhőtt lakóinak vannak még olyan német barátai, akik az elmúlt évtizedekben tértek vissza őseik földjére). Hogyan érthetné meg egy mai lugosi a multikulturalitást és a megszólalások azon harmóniáját, melyek e várost jellemezték, és amelyre az oly nagyon büszke volt, ha ősei nem éltek itt több nemzedéken át? Erre e város büszke volt, és ma is büszke, bár az utolsó fél évszázadban sokat elvesztett azokból a tulajdonságokból, amelyek európaivá tették, és megadták neki egy vidéki város semmivel össze nem téveszthető jellegét. Ezeknek a tulajdonságoknak az elvesztése közvetve bizonyos emberek és – velük együtt – bizonyos szokások eltűnéséhez kapcsolódik; ezek biztosították, már az egyesülést követő években, európaiságát. Eltűnésük a közösségi horizontról más központok családjainak, leszármazottjainak a fejlődését jelenti ugyan, de jelenti azoknak az embereknek az árnyak világába való megterészt is, akik egész életükben a lugosi sajtóosság képviselői voltak. Az utóbbi években minden ilyen eltávozás az űrt növelte, mert senki nem vette át az „eltávozottak” helyét, hogy fenntartsa ezt a polgári szellemet. E sorok nem egy leűnt világ, egy ősi, elvesztett látóhatár utáni nosztalgiait jelentik, hanem a polgáriasság normális szellemének igényét.

Ezeknek az elmélkedéseknek a lejegyzését azokban a napokban tartottam szükségesnek, amikor elbúcsúztunk Reisz Györgytől. Eltűnésével Lugos nemcsak egy embert veszített, hanem egy emberi kategóriát, egy létezési módot, életformát is. Vannak emberek, akiknek jelenlétét olyannyira természetesnek, olyannyira magától értetődőnek tekintjük, hogy egy csepp erőfeszítést sem teszünk annak a rendkívüli szerepnek a megértésére, amit a közösségekben betöltenek, és csupán eltűnésükkor jövünk rá, hogy valódi egyéniségük nem a róla alkotott képben rejtőzik, hanem abban az űrben, amit maguk után hagynak.

Reisz Gyuri, ahogy barátai hívták, eltűnésével ezt az érzést ébresztette fel bennünk, és ezzel végérvényesen a lugosi szellemiséghez kapcsolódott – nélküle Lugos már nem az, mint ami néhány héttel ezelőtt volt. Lugos elvesztette civilizációjának egyik sajátos emberi jelképét. Az „utca” szintjén szinte semmi nem történt, mert természetesen sokan vannak, akik nem ismerték Reisz mérnököt: nem volt az a zajos figura, aki a mai „polgár” figyelmét magára tudta volna vonni. Temetésén, a temesvári rabbi jelenlétében talán utoljára láthattunk egy méltóságteljes és szerény gyülekezetet, amely az egykori Lugos „jobb világának” maradványát gyűjtötte össze.

Születése (1934. július 23.), majd visszatérése – vegyész mérnök-ként, 1957-ben – a városba annak sorsához kötötte; négy évtizedig az emberek szolgálatában állt (az egészségügyben dolgozott), de még finomabb szálakkal kötődött a városhoz a művészetek terén megnyilvánuló szellemi hajlamai révén (a művészetek általában is foglalkoztatták, a festészetet kétféleképpen gyakorolta: műgyűjtőként és festőként). Reisz Györggyel, aki Aurel Ciupe, Popper Erzsébet, Nicolae Breban, Schwartz György, Ingo Glauss, Deliu Petroiu, Silviu Oravitza, Vladimir Streletz szellemi partnere volt, Lugos környékéről egy sajátos emberi kategória, „emberfaj” tűnik el – a jó anyagi körülmények között élő (megengedhette magának, hogy műgyűjtő legyen), komoly tudományos felkészültséggel, műveltséggel és kiművelt szellemmel rendelkező értelmiségi, aki ennek folytán nemcsak beszélgetőpartnerként volt mérvadó, hanem értékítéleteiben is.

2001 októberében a lugosi Pro-Arte Galériában megrendezett utolsó egyéni tárlatán megadatott számára a hozzá való erő és az öröm, hogy bemutasson egy elegáns albumot. Mint ahogyan néhány a résztvevők közül, ő is tudta, hogy a betegség behatárolja kilátásait. Egy ihletett pillanatomban akkor azt mondtam, hogy a képek nem csak Reisz Gyurit mutatják be, hanem a létezés és a civilizáció azon rétegeit is, amelyeket a műgyűjtő szemé a szellemi utazások alkalmával járt be. Most, Reisz Gyuri elhunytá után tudom, hogy egész lényem mintegy szintézis volt, egy-egy beszélgetés alkalmával nemcsak ő volt jelen, hanem mindazok az értékes emberek, akikkel valaha találkoztam.

Simona Avram (Ford.: H.Zs.)

Erdély nemcsak a románoké,

mondta Sabin Gherman az Erdély–Bánát Liga március 23-i kolozsvári alakuló kongresszusán, hanem minden itt élő nemzetiségé is, így a magyaroké, németeké, zsidóké stb. Éppen ez volt az oka annak, hogy sokat vitatkoztak arról, mi legyen a Liga himnusza: sokan valamilyen erdélyi zenét akartak, de azt esetleg nem érezte volna minden tag a magáénak. Ezért döntöttek végül is, jogászok, egyetemisták megkérdezése után, Beethoven *IX. Szimfóniája*, vagyis az *Örömmóda* mellett, ez mindenkihez egyformán szól, és mindenki egyformán megérti.

Az alakuló kongresszuson Gherman bejelentette: két hét múlva (vagyis április első hetében) benyújtják Bukarestben a szükséges papírokat a Liga beiktatása végett, ha azt visszautasítják („ami előfordulhat – mondta –, bár a törvények nemcsak rám, hanem a miniszterelnökre is vonatkoznak, s azok értelmében bárkinek joga van pártot alapítani, ha teljesíti az ehhez szükséges feltételeket”), „semmi baj, Strasbourghoz fordulunk”. De a feltételeket voltaképpen máris teljesítették: 16 megyéből 10 200 aláírásuk van eddig, holott a beírásához csupán 10 000 szükséges 15 megyéből. A listát Beszterce vezető, innen több mint kétezeren írták alá a bejegyzési ívet, ezután Nagyvárad, majd Arad következnek. Kolozsvárról 800-an vannak. Az aláíróknak körülbelül 15%-a nemzetiségi, vagyis magyar, német stb., mert mint Gherman mondta, elsősorban a románokat célozták meg, devárták, várják a többieket is, hiszen Erdély mindazoké, akik itt élnek.

A Liga magáévá tette a *Temesvári Kiáltvány* 8. és 11. pontját, vagyis a decentralizálást, a regionális fejlesztést tűzte ki célul. Nem ért azonban egyet a föderalizálással, mert az csak 1848-ban, illetve 1919-ben lehetett volna megoldás, de ma már megvalósíthatatlan, legfeljebb Besszarábiával kapcsolatban lehet róla szó egy esetleges egyesülés esetén. Ugyanakkor minden tisztségviselőjétől megköveteli majd, hogy nyilatkozzék múltbeli politikai szerepéről, arról, hogy volt-e kapcsolata a Szekuritáéval, s ha igen, milyen, részt vett-e valamelyik bányászjárásban, illetve az Egyetem téri tüntetés szétverésében. Aki bármelyik kérdésre igenlően válaszol, nem vállalhat tisztséget az Erdély–Bánát Ligában. A küldöttek (3–4-en mind a 16 megyéből, összesen 50–55-en, a bukarestiek – mert a fővárosban is van fiók – a távolság miatt nem jöttek el) megszavazták Sabin Gherman javaslatát, mely szerint, ha 2004-ben a Liga bejut a parlamentbe (s erre minden reménye megvan), képviselői lemondanak mentelmi jogukról: „ez így tisztességes” – mondta az elnök. Ugyanúgy megszavazták a párt alapszabályzatát is, amely a szervezeti felépítésen kívül megfogalmazza a párt alapelveit is. Ezek, ahogy Gherman megjegyezte, nagyon egyszerű, mindenki számára érthető elvek: a keresztény erkölcs, a szubszidiaritás, a hatékony hazafiasság, a részvételi demokrácia és a társadalmi igazság. Ide tartozik még a regionális sajtóosság, a személyiség önazonosságának tisztelése, a közpénzek hasznosítása úgy, hogy lehetővé váljon a pénz nagy részének azoknál való maradása, akik megdolgoztak érte. Mindehhez természetesen az állam kompetenciáinak újraelosztása szükséges, amit egy kerettörvénnyel meg lehet valósítani, nincs tehát szükség alkotmánymódosításra. Ezt a véleményét Sabin Gherman Ioan Deleanu jogászprofesszor megállapításával támasztotta alá, aki *Alkotmányjog és politikai intézmények* c. munkájában leszögezte: „Az egységes állam nem összeegyeztethetetlen a decentralizációval, vagyis az állam területi alegységeiben (régiónok, provinciák, megyék, községek stb.) létrehozott szervek bizonyos határok közötti autonómiájának és döntési hatáskörének elismerésével. Az állami intézmények mindent elszívó, hermetikusan központosított megszervezése, ami mellőzi a közigazgatási-területi intézmények kézzelfogható és sajátos valóságát, lehetséges, de nem ajánlatos.”

Meggondolandó azonban, hogy akárcsak Ioan Deleanu, Sabin Gherman is az *egységes* állammól és nem az egységes *nemzeti állam*ról beszélt, holott a kettő nem teljesen ugyanaz, és nem biztos, hogy amit az egységes állam megenged, azt az egységes nemzeti állam is megengedi. Így Románia esetében tényleges, azaz politikai, nem csupán közigazgatási decentralizációról, a politikai kompetenciákkal rendelkező régiók bevezetéséről csak akkor lehet szó, ha módosítják a jelenleg érvényben lévő alkotmányt. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy bármely olyan pártot vagy szervezetet, amely ilyen értelmű alkotmánymódosítást követel, alkotmányellenesnek lehetne minősíteni.

A kb. egyórás kongresszust követő sajtótájékoztatón Gherman kifejtette: a *Provincia*-csoport és a Liga egymást kiegészítő erők lehetnének. Az utóbbi, Iuliu Maniu gondolatai alapján állva, egy tömegmozgalom irányítója kíván lenni, míg az előbbi ennek a mozgalomnak értelmiségi irányítója lehetne. Mindaddig csak a megfelelő információcserre hiányzott, de ez most már megoldódni látszik, hiszen a cél közös: a régiók létrehozása. Igaz ugyan, hogy az Európai Unióba államok és nem régiók kerülnek be, de azért a tagállamok egyikének akománya sem kockáztathatja meg, hogy feláldozza a regionális érdekeket a politika oltárán. És ami Európában működik, annak Romániában is működnie kell.

Hadházy Zsuzsa